

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
бакалавра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ
НА ПОБУДОВУ КОМУНІКАТИВНОГО АКТУ У ДІТЕЙ
ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
групи Ps1-B19z
спеціальності 053 Психологія
за освітньо-професійною
програмою Психологія
Ганзюк Єлизавета Андріївна

Керівник:
Сімко Руслан Теодорович,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри загальної та
практичної психології

Рецензент:
Гудима Олександр Васильович,
кандидат психологічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ.....	6
1.1 Комунікативний акт як психологічна категорія.....	6
1.2 Поняття про емоції та їхню регуляцію у структурі спілкування.	10
1.3 Особливості емоційної та вольової сфери у підлітковому віці	13
1.4 Особливості спілкування у дітей підліткового віку та його емоційно-вольова регуляція.....	18
Висновки до 1 розділу	24
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ НА ПОБУДОВУ КОМУНІКАТИВНОГО АКТУ У ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	26
2.1. Визначення «перешкод» у встановленні емоційних контактів в учнів 12-13 років	26
2.2 Проведення аналізу складових екстраверсії-інтроверсії і нейротизму в учнів 12-13 років.....	29
2.3 Дослідження вольових якостей в учнів 12-13 років	32
Висновки до 2 розділу.....	36
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41
ДОДАТКИ.....	45
Додаток А.....	45
Додаток Б.....	48
Додаток В	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження емоційно-вольової сфери допомагає виявити її роль у структурі особистості, дозволяє розкрити творчий потенціал, її здібності. Від емоційного фону залежить загальний психічний стан особистості. Воля людини виражається в тому, наскільки вона здатна переборювати перешкоди та труднощі на шляху до мети, здатність керувати своєю поведінкою, підпорядковувати свою діяльність певним задачам.

Підлітковий вік характеризується як перехідний, складний, важкий, критичний і має найважливіше значення у становленні особистості людини. У цей період розширюється обсяг діяльності, якісно змінюється характер, закладаються основи свідомої поведінки, формуються моральні уявлення. Актуальність проблеми дослідження емоцій і волі у підлітковому віці визначається провідною діяльністю даного вікового періоду, а саме інтимно-особистісному спілкуванню. Для неповнолітніх є характерним переважання емоційної сфери над волею, що проявляється, наприклад, в емоційній нестійкості, дратівливості і навіть агресивності. Для підлітка воля, як риса характеру, стоїть на одному з перших місць. Вольові люди стають для нього ідеалом, на який він хотів би бути схожим. Оскільки життєвий досвід підлітків недостатній, то їм властиве прагнення до самоствердження, до показу своєї самостійності. З'являються потреби цілого ряду громадських інститутів, безпосередньо включених у процес формування і виховання підлітків як членів суспільства. З кожним роком з'являються все більш високі морально-етичні, соціально-політичні, ідеологічні вимоги до підростаючого покоління. Важко уявити кількість зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на підлітка і щоразу змінюють світ його переживань і рішень.

Вивченням емоційної сфери займалися багато дослідників, серед яких М. Боришевський, К. Ізард, Є. Ільїн, А. Ільїна, Л. Куліков, М. Левітов, С. Максименко. Дослідженням психологічних особливостей формування особистості у підлітковому віці займалися Л. Божович З. Карпенко, І. Кон,

І. Кулагіна, В. Колюцкий, Л. Обухова. Серед науковців, які розкривали поняття «комунікація» та «взаємодія» можна виділити Г. Андрєєву, О. Леонтєєва, В. Панфьорова.

Соціальна й практична значущість, а також недостатня наукова розробленість означеної проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження «Особливості впливу емоційно-вольової сфери на встановлення комунікативного акту у дітей підліткового віку».

Мета дослідження – проаналізувати особливості впливу емоційно-вольової сфери на побудову комунікативного акту підлітків.

Для досягнення мети необхідно розв'язати такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел.
2. Охарактеризувати особливості розвитку емоційної та вольової сфери у підлітків.
3. З'ясувати психологічні умови впливу емоційно-вольової сфери на побудову комунікативного акту у дітей підліткового віку.
4. Експериментально виявити особливості впливу емоційно-вольової сфери на побудову комунікативного акту підлітків.

Об'єкт дослідження – комунікативний акт.

Предмет дослідження – особливості впливу емоційно-вольової сфери на побудову комунікативного акту у дітей підліткового віку.

Методи дослідження. Для досягнення мети застосовувались методи теоретичного та емпіричного дослідження:

- *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури з досліджуваної проблеми, метод моделювання та ін.;
- *емпіричні*: констатувальний експеримент, який передбачає використання таких психологічних методик: методика діагностики «перешкод» у встановленні емоційних контактів (за В. Бойко); опитувальник Айзенка «Комунікабельний, замкнутий, емоційний, стриманий – який Ви?»; дослідження вольових якостей за тестом «Самооцінка сили волі».

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що:

- *уперше* простежено констатуючий вплив емоційності на структуру рис особистості в підлітковому віці, отримані нові відомості про емоційно-вольову регуляцію підлітків, яка виявляється у специфіці встановлення міжособистісних стосунків.

- *набули подальшого розвитку* поповнення відомостей про специфіку емоційного самопочуття та ролі волі під час комунікативного акту у підлітковому віці та про компонентний склад його якісних характеристик у підлітків.

Практична значущість роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані педагогами, психологами та соціальними працівниками при організації групової та індивідуальної роботи з підлітками.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювалися та отримали схвалення на *VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі»*, 15 лютого 2023 р.; *XV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин»*, 21 квітня 2023 р.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені у тезах:

1. Р.Т. Сімко, Є.А. Ганзюк Особливості емоційної та вольової сфери у підлітковому віці: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі», 15 лютого 2023 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2023. С. 75–77.

Структура та обсяг роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 54 сторінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Соціальна робота. Москва : УДЦССМ, 2001. 344 с.
2. Белякова С.М., Шовкова К.О. Соціально-психологічні особливості розвитку особистості сучасного підлітка // «Молодий вчений» 2018. № 5 (57). С. 454–458.
3. Бікус О.О., Волошина В.В. Теоретичні засади формування комунікативної компетенції у підлітковому віці / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. 2015. Вип. 1(46). С. 17–23.
2. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї. Київ : МАУП, 2001. 96 с.
3. Боровець О. Тренінг формування комунікативної компетентності підлітків / Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2009. Вип. 3. С. 23–29.
4. Головатий Н.Ф. Соціологія молоді. Київ : МАУП, 1999. 115 с.
5. Городяненко В. Г. Соціологія. Київ : Знання, 2005. 560 с.
6. Джонсон Д. Соціальна психологія: тренінг міжособистісного спілкування / Пер. з англ. В. Хомика. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2003. 288 с.
7. Зайцева З.Г. Школа і важковиховувані підлітки. Київ : Знання, 2001. 297 с.
8. Зимянський А. Психологічні особливості розвитку моральної позиції підлітків / Актуальні питання гуманітарних наук. 2012. Вип. 3. С. 252–257.
9. Зінченко О.В. Емпіричне дослідження психологічних характеристик інтернет-спілкування у підлітковому віці / Проблеми сучасної психології. Кам'янець-Подільський, 2015. Вип. 29. С. 251–265.
10. Изард К. Е. Эмоции человека. Москва : Логос, 2000. 175 с.
11. Ильина А.И. Общительность и темперамент школьников. Пермь : 1986. 120 с.

12. Ильин Е.П. Психология воли. Москва : СПб, 2000. 220 с.
13. Карпенко Є. Організація тренінгу спілкування з дітьми різного віку: Матеріали до практичних занять (для фахівців ОКР «Бакалавр» спеціальності 6.030102 «Психологія»). Дрогобич : Вид. відділ ДДП ім. Івана Франка, 2016. 145 с.
14. Касьянова О. В. Формування комунікативної компетентності молодших підлітків у громадських дитячих об'єднаннях : автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання. Київ : 2011. 21 с.
15. Кулагіна І.Ю., Колюцкий В.М. Вікова психологія: повний життєвий цикл розвитку людини. Москва : ТЦ «Сфера», 2001. 464 с.
16. Капська А.Й. Соціальна педагогіка. Київ : Центр навчальної літератури. 2003. 256 с.
17. Кобзар Б.С. Запобігання відхилень у поведінці школярів. Київ : Знання, 2002. 361 с.
18. Кобильченко В.В. Методологічні принципи становлення особистості. Київ : Либідь, 2001. 211 с.
19. Кобильченко В.В. Формування особистості як психолого-педагогічна проблема. Київ : Либідь, 2001. 341 с.
20. Коваль Л.Г., Звер'єва І.Д., Злебік С.С. Соціальна педагогіка. Київ : УЗМН., 1997. 241 с.
21. Корніяка О.М. Психологія комунікативної культури школяра. Київ : Міленіум, 2006. 336 с.
22. Косташ В. Психологічні особливості комунікативних здібностей підлітків / Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2018. Вип. 29. С. 113–115.
23. Кривоніс Т.Г. Теорія та практика особистісної психотерапії : монографія. Київ : Вид. Дім «Слово». 2012. 280 с.

24. Кузьменко В., Міськова Г. Теоретичний аналіз проблеми розвитку комунікативних здібностей підлітків / Міжнародний науковий форум : соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2012. Вип. 10. С. 95–102.
25. Лавріненко В.А. Психологічні особливості становлення смислової сфери підлітків / Психологія і особистість. 2013. № 1. С. 59–74.
26. Левина С. Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. Київ : УІМ, 2003. 215 с.
27. Леонтьев А.А. Общение как объект психологического исследования. Методологические проблемы социальной психологии. Москва : Проспект. 2001. 506 с.
28. Леонтьев А.А. Психология общения. Москва : Смысл, 1999. 365 с.
29. Мартиняк О. Психологічні особливості сучасних підлітків у виборі комунікативних засобів спілкування / Матеріали II Міжнародної студентської науково-технічної конференції «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання», 25-26 квітня 2019. Тернопіль : ТНТУ, 2019. С. 292–293.
31. Мусатов С. Психологія педагогічної комунікації: теоретико-методологічний аналіз. Київ-Рівне : Ліста-М, 2003. 176 с.
32. Немов Р.С. Практическая психология: познание себя: влияние на людей. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 320 с.
33. Опалюк О.М., Опалюк Т.Л., Лісовий О.І. Основи красномовства. Психологічні основи професійного спілкування: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2011. 216 с.
34. Оржехівська В.М. Педагогічна профілактика девіантної поведінки неповнолітніх. Київ : Знання, 2000. 264 с.
35. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : у 2 кн. Київ, 2004. Кн. 1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. 576 с.
36. Павелків Р.В. Загальна психологія : підручник. Київ : Кондор, 2009. 576 с.
37. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огородійчук З.В. та ін. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

39. Турубарова А.В. Умови соціально-психологічного розвитку підлітків з обмеженими можливостями здоров'я / Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: Збірник наукових праць. 2018. № 29. С. 85–90.

40. Туленков Н. В. Социология конфликта и девиантного поведения. Київ : Знання, 2004. 297 с.

41. Федорчук В. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності» : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. 240 с.

42. Хоменко Є.Г. Психологічні особливості взаємодії вчителя з підлітками у педагогічному процесі //Вісник Харківського національного університету. Серія “Психологія”. 2012. № 1009. С. 238-241.